

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

«Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου και άλλες διατάξεις»

I. Γενικές Παρατηρήσεις

A. Το φερόμενο προς συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο, όπως διαμορφώθηκε μετά την επεξεργασία του από τη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου, αποτελείται από δώδεκα (12) Κεφάλαια και πενήντα ένα (51) άρθρα. Με τις διατάξεις του τροποποιείται και συμπληρώνεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τη σύσταση, οργάνωση και λειτουργία των Αγροτικών Συνεταιρισμών, και ρυθμίζονται ζητήματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Συμφώνως προς την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 2), «[μ]ε το προτεινόμενο σχέδιο νόμου επιχειρείται η ανασυγκρότηση και εξυγίανση των συνεταιρισμών και η ενίσχυση κάθε πρωτοβουλίας που στηρίζεται στη βάση της κοινωνικής οικονομίας και συλλογικότητας». Επίσης, μεταξύ άλλων, επιχειρείται «η αποτύπωση όλων των διατάξεων για τη λειτουργία των Αγροτικών Συνεταιρισμών σε ενιαία μορφή, καθώς σήμερα υπάρχει τεράστιος κατακερματισμός των διατάξεων» αυτών. Προς τον σκοπό αυτό εισάγεται νέο θεσμικό πλαίσιο και καταργούνται, μεταξύ άλλων, ο ισχύων ν. 2810/2000 «Περί αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων» και το σύνολο των σχετικών διατάξεων του ν. 4015/2011 «Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου - Οργάνωση της εποπτείας του Κράτους».

2

Ειδικότερα, με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Α΄ (άρθρα 1-3), μεταξύ άλλων, διατυπώνεται ο ορισμός της έννοιας Αγροτικός Συνεταιρισμός, ορίζονται οι τομείς της αγροτικής οικονομίας στους οποίους δραστηριοποιούνται οι εν λόγω Συνεταιρισμοί και προσδιορίζεται η νομική μορφή τους ως νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου που διαθέτουν εμπορική ιδιότητα (άρθρο 1). Θεσπίζεται η διαδικασία σύστασης γυναικείων Αγροτικών Συνεταιρισμών και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη διοίκησή τους (άρθρο 2). Επίσης, ρυθμίζονται ζητήματα σχετικά με την έδρα, την περιφέρεια και την επωνυμία των Αγροτικών Συνεταιρισμών (άρθρο 3).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Β΄ (άρθρα 4-5) καθορίζεται ο αριθμός των προσώπων, φυσικών ή νομικών, που απαιτούνται για τη σύσταση ενός Αγροτικού Συνεταιρισμού ανά αντικείμενο δραστηριότητάς του. Σημειώνεται ότι για τη σύσταση δεύτερου Αγροτικού Συνεταιρισμού με τις ίδιες δραστηριότητες εντός της ίδιας κοινότητας απαιτείται διπλάσιος αριθμός ιδρυτικών μελών. Επίσης, ρυθμίζεται η διαδικασία καταχώρισης των Αγροτικών Συνεταιρισμών στο βιβλίο μητρώου αγροτικών συνεταιρισμών του Ειρηνοδικείου, η διαδικασία τροποποίησης του καταστατικού τους και καθορίζονται οι περιπτώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών για τη λειτουργία των οποίων δεν απαιτείται ο προβλεπόμενος αριθμός ατόμων (άρθρο 4). Τέλος, ρυθμίζονται θέματα σχετικώς με τον τύπο και το περιεχόμενο του καταστατικού των Αγροτικών Συνεταιρισμών (άρθρο 5).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Γ΄ (άρθρα 6-8) ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη διαδικασία εγγραφής, αποχώρησης και διαγραφής των μελών των Αγροτικών Συνεταιρισμών (άρθρο 7) καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους (άρθρο 8). Μεταξύ άλλων, προβλέπεται ότι μέλος Αγροτικού Συνεταιρισμού μπορεί να γίνει και νομικό πρόσωπο, υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις, και παρέχεται η δυνατότητα συμμετοχής στους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς μελών-επενδυτών κατά τα ειδικώς οριζόμενα (άρθρο 6).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Δ΄ (άρθρα 9-10) ρυθμίζονται εκ νέου θέματα που αφορούν το συνεταιριστικό κεφάλαιο, τις συνεταιριστικές μερίδες (άρθρο 9) καθώς και τις υποχρεώσεις των μελών έναντι τρίτων (άρθρο 10).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Ε΄ (άρθρα 11-17) καθορίζονται τα όργανα της διοίκησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών (άρθρο 11) και ρυθμίζονται εκ νέου, μεταξύ άλλων, ζητήματα που αφορούν τις αρμοδιότητες, τη διαδικασία σύγκλησης και λήψης αποφάσεων της γενικής συνέλευσης (άρθρα 12-15). Επίσης, ρυθμίζονται εκ νέου ζητήματα σχετικώς με τη σύσταση, οργάνωση και λειτουργία του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου των Αγροτικών Συνεταιρισμών (άρθρα 16-17).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου ΣΤ´ (άρθρα 18-21) ρυθμίζονται θέματα σχετικώς με την εποπτεία και τον έλεγχο επί των Αγροτικών Συνεταιρισμών. Συγκεκριμένως, ως αρμόδια αρχή για την άσκηση ελέγχου και εποπτείας επί των Αγροτικών Συνεταιρισμών ορίζεται η Διεύθυνση Οικονομικών Ελέγχων και Επιθεώρησης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (άρθρο 18). Επίσης, προβλέπεται ότι οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι Κλαδικοί Εθνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι Κλαδικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί, οι Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις και το Ταμείο αγροτικής συνεταιριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης καταχωρίζονται πλέον στο Εθνικό Μητρώο Αγροτικών Συνεταιρισμών και άλλων συλλογικών φορέων (αντί του Εθνικού Μητρώου Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων και Διεπαγγελματικών Οργανώσεων, που υφίσταται σήμερα) το οποίο τηρείται από την αρμόδια αρχή και αποτελεί ψηφιακή βάση δεδομένων (άρθρο 19), και θεσπίζονται οι προϋποθέσεις και η διαδικασία καταχώρισης των Αγροτικών Συνεταιρισμών στο εν λόγω μητρώο (άρθρο 21).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Ζ´ (άρθρα 22-23) ρυθμίζονται θέματα τα οποία αφορούν τον διαχειριστικό, λογιστικό και οικονομικό έλεγχο των Αγροτικών Συνεταιρισμών, τη διαχειριστική χρήση και το διαχειριστικό υπόλοιπο της χρήσης (άρθρα 21-23).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Η´ (άρθρα 24-27) ρυθμίζονται ζητήματα σχετικώς με τις διαδικασίες συγχώνευσης (άρθρο 24), πτώχευσης (άρθρο 25), λύσης (άρθρο 26) και εκκαθάρισης (άρθρο 27), των Αγροτικών Συνεταιρισμών.

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Θ´ (άρθρο 28) θεσπίζονται ποινικές κυρώσεις κατά των προσώπων που υποπίπτουν σε παραβάσεις σχετικώς με τον έλεγχο και τη λειτουργία των Αγροτικών Συνεταιρισμών.

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου Ι´ (άρθρα 29-30) παρέχονται στους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς φορολογικές απαλλαγές, οικονομικές ενισχύσεις και κίνητρα για την ανάπτυξη και τη συγχώνευσή τους υπό τις οριζόμενες προϋποθέσεις (άρθρο 29). Αντίστοιχες φορολογικές απαλλαγές, οικονομικές ενισχύσεις και κίνητρα παρέχονται και στους Κλαδικούς Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (Κ.Α.Σ.), στους Κλαδικούς Εθνικούς Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (Κ.Ε.Α.Σ.), τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς και τις Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις. Επίσης, παρέχεται σε αυτούς η δυνατότητα πρόσβασης στους εκάστοτε αναπτυξιακούς νόμους και προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και σε όλα τα αναπτυξιακά προγράμματα, τα οποία προκηρύσσονται από το Ελληνικό Δημόσιο ή για λογαριασμό του και χρηματοδοτούνται από εθνικούς πόρους και πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 30).

4

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου ΙΑ' (άρθρα 31-41) ρυθμίζονται θέματα που αφορούν, μεταξύ άλλων, τη σύσταση λοιπών συλλογικών φορέων. Συγκεκριμένως, θεσπίζεται η δυνατότητα σύστασης Κλαδικών Αγροτικών Συνεταιρισμών (Κ.Α.Σ.) και Κλαδικών Εθνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών (Κ.Ε.Α.Σ), και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη διαδικασία σύστασης, τον σκοπό, τις δραστηριότητες και τη λειτουργία τους (άρθρο 31). Θεσπίζεται εκ νέου η δυνατότητα μετατροπής των αναγκαστικών συνεταιρισμών και των Ενώσεών τους σε Αγροτικούς Συνεταιρισμούς και καθορίζεται η σχετική διαδικασία είτε διά συγχώνευσης είτε διά τροποποίησης του καταστατικού τους. Η μετατροπή των αναγκαστικών συνεταιρισμών και των Ενώσεών τους σε Αγροτικούς Συνεταιρισμούς πραγματοποιείται με απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, και όχι με την έκδοση προεδρικού διατάγματος συμφώνως προς την προτεινόμενη να καταργηθεί παρ. 7 του άρθρου 47 του ν. 2169/1993, μετά από αίτημά τους προς την αρμόδια αρχή ή σε περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εθνικής νομοθεσίας (άρθρο 32). Προβλέπεται εκ νέου η δυνατότητα σύστασης Αγροτικών Εταιρικών Συμπράξεων (Α.Ε.Σ.) και ρυθμίζονται τα σχετικά θέματα (άρθρο 33). Επίσης, ρυθμίζονται εκ νέου θέματα που αφορούν τη σύσταση, τη νομική μορφή, τον σκοπό, τη λειτουργία και το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις Διεπαγγελματικές Οργανώσεις (άρθρο 34). Προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης Αγροδιατροφικών συμπράξεων των Περιφερειών και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τον σκοπό και τις διαδικασίες σύστασής τους (άρθρο 35). Ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη σύναψη συμβάσεων μελλοντικής πώλησης αγροτικών προϊόντων (άρθρο 36) και θέματα τα οποία αφορούν τις Ομάδες Παραγωγών του άρθρου 27 του Κανονισμού (Ε.Ε.) αριθμ. 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου», τις Οργανώσεις Παραγωγών [βλ. σχετικώς άρθρο 152 του Κανονισμού (Ε.Ε.) 1308/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013 «για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των αγορών γεωργικών προϊόντων και την κατάργηση (...)] και τις Ενώσεις Οργανώσεων Παραγωγών (άρθρο 37). Προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης Ομάδων προστασίας και διαχείρισης γεωργικών προϊόντων ή τροφίμων με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (Π.Ο.Π.), με Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (Π.Γ.Ε.), καθώς και Εγγυημένων Παραδοσιακών Ιδιότυπων Προϊόντων (Ε.Π.Ι.Π.), και ρυθμίζονται τα σχετικά θέματα (άρθρο 38). Συνιστάται νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα υπό

την επωνυμία «Ταμείο αγροτικής συνεταιριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης» (άρθρο 39). Επίσης, συνιστάται στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Ενιαία ψηφιακή βάση δεδομένων για την ιχνηλασιμότητα των συνεταιριστικών αγροτικών προϊόντων (άρθρο 40). Τέλος, ιδρύεται νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου υπό την επωνυμία «Οργανισμός Διαχείρισης Ακινήτων, Γαιών και Εξοπλισμών Α.Ε.» (Ο.Δι.ΑΓ.Ε.), και ρυθμίζονται, μεταξύ άλλων, θέματα που αφορούν τη διοίκηση και τον σκοπό του, ενώ παρέχεται εξουσιοδότηση για τη ρύθμιση, διά της έκδοσης προεδρικού διατάγματος, θεμάτων που αφορούν την παραχωρούμενη σε αυτό περιουσία του δημοσίου και τη λειτουργία του (άρθρο 41).

Με τις διατάξεις του Κεφαλαίου ΙΒ΄ (άρθρα 42-51) ρυθμίζονται ζητήματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Συγκεκριμένως, μεταξύ άλλων, ιδρύεται «Εθνική Επιτροπή Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης», καθορίζεται το αντικείμενό της και παρέχεται εξουσιοδότηση για τη ρύθμιση των σχετικών θεμάτων με απόφαση του αρμόδιου Υπουργού (άρθρο 42). Ρυθμίζονται ζητήματα του Οργανισμού Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΟΠΕΚΕΠΕ) (άρθρο 43), του Οργανισμού Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (άρθρο 45), και ρυθμίζονται εκ νέου ζητήματα σχετικά τις Αγορές Παραγωγών, την Οικοτεχνία (άρθρο 46) και την εμπορία λιπασμάτων και γεωργικών φαρμάκων (άρθρα 47-48). Περαιτέρω, με το άρθρο 49 εισάγονται μεταβατικές διατάξεις. Συγκεκριμένως, μεταξύ άλλων, ορίζονται οι προθεσμίες εντός των οποίων όσοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί λειτουργούν και είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ν. 4015/2011, κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, υποχρεούνται να τροποποιήσουν τα καταστατικά τους συμφώνως προς τις διατάξεις του παρόντος. Επίσης, ορίζεται ότι οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί οι οποίοι δεν έχουν υποβάλλει αίτηση πρώτης εγγραφής στο μητρώο του άρθρου 2 του ν. 4015/2011, καθώς και αυτοί που έχουν καταχωρηθεί στο εν λόγω μητρώο ως ανενεργοί μπορούν, εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος του υπό ψήφιση νόμου: α) να συγχωνευθούν, συμφώνως προς τις διατάξεις του άρθρου 24 του υπό ψήφιση νόμου, με άλλον υφιστάμενο Αγροτικό Συνεταιρισμό, εγγεγραμμένο στο μητρώο του ν. 4015/2011, ή β) να αποφασίσουν τη λύση τους και τη θέση τους σε εκκαθάριση. Τέλος, με το άρθρο 50 καθορίζονται οι καταργούμενες διατάξεις από την έναρξη ισχύος του υπό ψήφιση νομοσχεδίου, και στο άρθρο 51 ορίζεται η έναρξη ισχύος του.

Β. Όπως επισημάνθηκε και διά της από 5.9.2011 Έκθεσης της Επιστημονικής Υπηρεσίας επί του νομοσχεδίου «Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου – Οργάνωση της εποπτείας του Κράτους» (ήδη, ν. 4015/2011), ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 περιέλαβε ειδικές διατάξεις για τους συνεταιρισμούς εντεταγμένες στο άρθρο 12 του Συντάγματος – το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα της «συνένωσης» – και, συγκεκριμένως, τις παρ. 5 και 6 του άρθρου 12 Συντάγματος, οι οποίες, μετά την κατάργηση της παρ. 4 του άρθρου 12 με την αναθεώρηση του 2001, αναριθμήθηκαν σε παρ. 4 και 5 αντιστοίχως. Έτσι, στην παρ. 4 ορίζεται ότι: «Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους. Κατά, δε, την παρ. 5: «Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν».

Από τη διάταξη της παρ. 4 προκύπτει, κατ' αρχάς, ότι το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει μόνο την αρχή της αυτοδιοίκησης των συνεταιρισμών, αλλά υιοθετεί, γενικώς, τον συνεταιρισμό ως μορφή οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης (βλ. Στ. Κιντή, Δίκαιο Συνεταιρισμών, τ. α', 1997, σελ. 65 επ.). Έτσι, οι συνεταιρισμοί υπόκεινται σε κρατική εποπτεία, το δε κράτος υποχρεούται να μεριμνά για την ανάπτυξή τους. Όπως γίνεται δεκτό στη θεωρία (βλ. Στ. Κιντή, όπ. π., σελ. 66, και του ίδιου, Η εποπτεία και ο έλεγχος των αγροτικών συνεταιρισμών, 1989, σελ. 45 επ.), η έννοια της κρατικής εποπτείας δεν είναι ασυμβίβαστη προς την έννοια της αυτοδιοίκησης, πρέπει όμως να περιορίζεται στην επίβλεψη της τήρησης της νομιμότητας και να μην ασκείται κατά τρόπο που μπορεί να οδηγήσει σε διοικητικές παρεμβάσεις στον τρόπο λειτουργίας και στη δράση του συνεταιρισμού. Άμεση συνέπεια της διάταξης της παρ. 4 είναι η αναγνώριση και στους συνεταιρισμούς ατομικού δικαιώματος αυτοκαθορισμού (βλ. και Ν. Αλιβιζάτο, Η αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμών και η ανάδειξη των διοικήσεών τους, ΤοΣ 1998, σελ. 298). Αντιστοίχως, η μέριμνα του κράτους πρέπει να περιλαμβάνει την προβολή της συνεταιριστικής ιδέας, την ίδρυση ερευνητικών ινστιτούτων, την παροχή οικονομικών κινήτρων κ.λπ. (βλ. Στ. Κιντή, όπ.π., 1989, σελ. 47-48).

Στο πλαίσιο αυτό, έχει κριθεί ότι οι «συνεταιρισμοί, ως ιδιότυπες ενώσεις προσώπων που συνεργάζονται για την προάσπιση και προαγωγή των περιουσιακών, επαγγελματικών και λοιπών συμφερόντων τους, αποτελούν νομι-

κά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, η οργάνωση και δράση των οποίων, μέσα στο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο που καθιερώνει και κατοχυρώνει το Σύνταγμα, με τις επί μέρους διατάξεις του, τελεί υπό την προστασία και την εποπτεία του Κράτους. (...). Οι διατάξεις του άρθρου 12 παρ. [4] του Συντάγματος προβλέπουν τη θέσπιση ενός γενικού νομοθετικού πλαισίου, είτε με τυπικό νόμο είτε με κανονιστική πράξη, προς το οποίο πρέπει να προσαρμόζονται οι ειδικότερες διατάξεις των Καταστατικών των εκουσίων συνεταιρισμών, πρέπει όμως τιθέμενοι περιορισμοί να μη θίγουν υπερμέτρως την αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμών και τη συνταγματική αρχή της συμβατικής ελευθερίας που τους διέπει (άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντ.)», το δε νομοθετικό πλαίσιο «δύναται να καταλαμβάνει και τα καταστατικά των συνεταιρισμών που έχουν ήδη συσταθεί κατά τη θέσπιση του νομοθετικού αυτού πλαισίου» (ΣτΕ 2029/1992, ΝοΒ 1993, σελ. 782).

Η παρ. 5 του άρθρου 12 Συντάγματος επιτρέπει τη σύσταση διά νόμου αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή την κοινή εκμετάλλευση γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής. Η παρ. 5 του άρθρου 12 αποτελεί ειδική ρύθμιση εν σχέσει προς την παρ. 4, υπό την έννοια ότι, κατ' εξαίρεση και μόνον από την ελευθερία σύστασης και την ελευθερία συμμετοχής, επιτρέπεται διά νόμου η ίδρυση αναγκαστικών συνεταιρισμών, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι προαναφερθέντες σκοποί. Όπως έχει κριθεί σχετικώς, «(...) προβλέπεται μεν ρητά από την παράγραφο 5 η δυνατότητα της συστάσεως αναγκαστικών συνεταιρισμών, κατ' εξαίρεση από την εξυπακουόμενη αρχή της ελεύθερης συστάσεως και της ελεύθερης συμμετοχής σε συνεταιρισμούς, η εξαιρετική δε αυτή ρύθμιση αφορά αποκλειστικά στον τρόπο της συστάσεως (μόνο με νόμο, βλ. ΣτΕ [Ολ.] 1175/1957, 1058/1958) και τη μορφή της συμμετοχής των μελών του συνεταιρισμού, η οποία καθίσταται υποχρεωτική (ΣτΕ [Ολ.] 2903/1983, 4104/1995 (επταμ.), υπό την προϋπόθεση ότι ο αναγκαστικός συνεταιρισμός θα επιδιώκει τους στόχους που καθορίζει αυτή η συνταγματική διάταξη, δηλαδή την εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής και εφόσον εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν. Συνεπώς, μόνον η ύπαρξη αναγκαστικών συνεταιρισμών που πληρούν τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις είναι σύμφωνη προς την συνταγματική αυτή διάταξη. (...) Εξυπακούεται, πάντως, εν όψει της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, ότι η σύσταση και διατήρηση των συνεταιρισμών αυτών επιβάλλεται να είναι όντως κατάλληλο, πρόσφορο και αναγκαίο μέσο για την επίτευξη των σκοπών που προβλέπονται στη συνταγματική αυτή διάταξη»

(ΣΤΕ 3580-3581/2010).

Περαιτέρω, δια των ως άνω αποφάσεων (3580-3581/2010), το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι ο περιορισμός της αρνητικής ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι εξαιτίας της θέσπισης υποχρεωτικής συμμετοχής των παραγωγών σε Αναγκαστικό Συνεταιρισμό δεν παραβιάζει το άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (στο εξής, ΕΣΔΑ) σχετικώς με το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι.

Μετά την έκδοση των εν λόγω αποφάσεων ασκήθηκε προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το οποίο, με την από 3.12.2015 (υπ' αριθμ. 29389/11) απόφασή του (Υπόθεση Μυτιληναίος και Κωστάκης κατά Ελλάδος), έκρινε, αντιθέτως προς το κριθέν από το Συμβούλιο της Επικρατείας, ότι η υποχρεωτική συμμετοχή προσώπου σε Αναγκαστικό Συνεταιρισμό αποτελεί παρέμβαση στην «αρνητική ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι» και παραβιάζει το άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η αναγκαστική εκ του νόμου συμμετοχή σε ένωση οιοπαραγωγών (αναγκαστικός συνεταιρισμός) με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του παραγόμενου οίνου και της κατάλληλης ισορροπίας μεταξύ ποιότητας και τιμής, δεν μπορεί να θεωρηθεί μέτρο ανάλογο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, συνιστά παρέμβαση στην αρνητική ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και παραβιάζει το άρθρο 11 της ΕΣΔΑ (σκέψεις 61-66 της εν λόγω απόφασης).

Σε ό,τι αφορά, τέλος, την οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία του, ο αναγκαστικός συνεταιρισμός διέπεται, κατ' αρχήν, από τον ειδικό νόμο που τον ιδρύει, η δε νομοθεσία που διέπει την οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία των εκούσιων συνεταιρισμών εφαρμόζεται μόνο αν υπάρχει παραπομπή σε αυτή από τις διατάξεις του ειδικού νόμου (Στ. Κιντή, όπ. π., 1997, σελ. 93).

Γ. Υπό το καθεστώς του ισχύοντος Συντάγματος, ψηφίσθηκε, κατ' αρχάς, ο ν. 921/1979 «Περί γεωργικών συνεταιρισμών», ο οποίος ρύθμιζε ειδικώς τα σχετικά με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Ο ν. 602/1915 συνέχιζε, εξ άλλου, να ρυθμίζει τα περί αστικών συνεταιρισμών, μέχρις ότου αντικαταστάθηκε από τον ν. 1667/1986 «Περί αστικών συνεταιρισμών και άλλων διατάξεων». Ο ν. 921/1979 τροποποιήθηκε, εν συνεχεία, από τον ν. 1257/1982 «Για την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας των συνεταιριστικών οργανώσεων», αντικαταστάθηκε, όμως, από τον ν. 1541/1985 «Περί αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων», ο οποίος καταργήθηκε από τον ν. 2169/1993 «Περί αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και άλλων διατάξεων». Ο τελευταίος αυτός νόμος αντικαταστάθηκε από τον ισχύοντα ν.

2810/2000 «Περί αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων», ο οποίος, εν συνεχεία, τροποποιήθηκε από τον ν. 4015/2011 «Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου - Οργάνωση της εποπτείας του Κράτους» και το άρθρο 61 του ν. 4277/2014 «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας - Αττικής και άλλες διατάξεις».

Δ. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ξεκίνησε, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, προς τον σκοπό της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, προσπάθεια ενοποίησης του συνεταιριστικού δικαίου των κρατών μελών. Έτσι, αφού πρώτα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε σειρά ψηφισμάτων σχετικά με τη συνεταιριστική συνεργασία (βλ., ενδεικτικώς, ψήφισμα της 13.4.1983 για τους συνεταιρισμούς στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα [EE C 128 της 16.5.1983, σελ. 51], ψήφισμα της 9.7.1987 σχετικά με τη συμβολή των συνεταιρισμών στην περιφερειακή ανάπτυξη [EE C 246 της 14.9.1987, σελ. 94], ψήφισμα της 26.5.1989 για τον ρόλο των γυναικών στους συνεταιρισμούς και τις τοπικές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία απασχόλησης [EE C 158 της 26.6.1989, σελ. 380] και ψήφισμα της 11.2.1994 ως προς τη συμβολή των συνεταιρισμών στην περιφερειακή ανάπτυξη [EE C 61 της 28.2.1994, σελ. 231]), το Συμβούλιο, υιοθετώντας τις προτάσεις του Κοινοβουλίου και της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (EE C 236 της 31.8.1993, σελ. 17), εξέδωσε τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1435/2003 της 22.7.2003 περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρίας (SCE) [EE L 207 της 18.8.2003, σελ. 1], διά του οποίου καθίσταται δυνατή η συνεταιριστική συνεργασία μεταξύ προσώπων από διάφορα κράτη μέλη (για τον Ευρωπαϊκό Συνεταιρισμό και το ευρωπαϊκό δίκαιο βλ., ειδικότερα, Δ. Κασσαβέτη, Συνεταιριστικοί θεσμοί Ι, 2005, σελ. 152 επ., Στ. Κιντή, όπ. π., 1997, σελ. 95 επ.).

II. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί του άρθρου 1

Με τις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 1 εδ. α' διατυπώνεται ορισμός για την έννοια του όρου «αγροτικός συνεταιρισμός». Συμφώνως προς αυτόν, «Αγροτικός Συνεταιρισμός (...) είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια και την αλληλεγγύη των μελών της, τη συλλογική οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μίας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης».

α. Ο ορισμός του αγροτικού συνεταιρισμού κατά την προτεινόμενη διάταξη («Αγροτικός Συνεταιρισμός (...) είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει (...) τη συλλογική οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μίας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης») είναι ιδιαίτερος ευρύς, σε βαθμό, μάλιστα, που στην έννοια του θα μπορούσαν να ενταχθούν και συλλογικά μορφώματα που δεν δραστηριοποιούνται στον χώρο της αγροτικής οικονομίας. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται και από το ότι η αναφορά σε συγκεκριμένα είδη αγροτικών συνεταιρισμών, κατά το εδ. β' της παρ. 1 του ίδιου άρθρου, είναι ενδεικτική («ΑΣ θεωρούνται και οι αλιευτικοί, κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, μελισσοκομικοί, σηροτροφικοί, αγροτουριστικοί, αγροβιοτεχνικοί, οικοτεχνικοί και άλλοι συνεταιρισμοί οποιουδήποτε κλάδου ή δραστηριότητας της αγροτικής οικονομίας»), κατά τρόπον ώστε να αφήνεται να εννοηθεί ότι αγροτικούς συνεταιρισμούς θα μπορούσαν να αποτελούν και συνεταιρισμοί εκτός κλάδων ή δραστηριοτήτων της αγροτικής οικονομίας.

Είναι, συνεπώς, σκόπιμο να διατυπωθεί, εν προκειμένω, η έννοια του Αγροτικού Συνεταιρισμού ως εξής: «Αγροτικός Συνεταιρισμός (...) είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται (...) και επιδιώκει (...) τη (...) ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω (...) επιχείρησης που δραστηριοποιείται σε οποιονδήποτε κλάδο ή δραστηριότητα της αγροτικής οικονομίας. ΑΣ θεωρούνται και οι αλιευτικοί, κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, μελισσοκομικοί, σηροτροφικοί, αγροτουριστικοί, αγροβιοτεχνικοί, οικοτεχνικοί συνεταιρισμοί».

β. Επισημαίνεται, επίσης, ότι, συμφώνως προς τον ορισμό του συνεταιρισμού, όπως αυτός διατυπώθηκε στο Παγκόσμιο Συνέδριο συνεταιριστικών οργανώσεων το 1995 στο Μάντσεστερ, «[σ]υνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους, διαμέσου μίας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης» (βλ. Ζ. Βουρούτση, Το δίκαιο των συλλογικών αγροτικών οργανώσεων σύμφωνα με τους ν. 2810/2000 και 4015/2011, 2012, σελ. 29).

Υπό το φως των ανωτέρω, θα ήταν, ενδεχομένως, σκόπιμο να διευκρινισθεί αν η έννοια της αντιμετώπισης των «κοινών» αναγκών και επιδιώξεων των μελών των συνεταιρισμών ταυτίζεται με την έννοια της, κατά την προτεινόμενη διάταξη, επιδίωξης της «συλλογικής» ανάπτυξης και προαγωγής των μελών τους.

γ. Παρατηρείται, τέλος, ότι, κατά τη διατύπωση του προτεινόμενου με το άρθρο 1 παρ. 1 εδ. α' ορισμού, η αναφορά στην έννοια της «αμοιβαίας βοήθειας» περιττεύει, δεδομένου ότι αυτή περιλαμβάνεται στην έννοια της «αλληλεγγύης».

2. Επί του άρθρου 2

Με τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 1 του υπό ψήφιση νομοσχεδίου ορίζεται ότι, για τη σύσταση αγροτικού συνεταιρισμού, μέλη του οποίου, «σύμφωνα με το οικείο καταστατικό, μπορούν να γίνουν αποκλειστικά γυναίκες (...), απαιτείται ελάχιστος αριθμός τριών (3) ιδρυτικών μελών», αντί δέκα (10), δεκαπέντε (15), τριάντα (30) ή εξήντα (60) ιδρυτικών μελών που απαιτούνται, κατά περίπτωση, για τη σύσταση μεικτών αγροτικών συνεταιρισμών (βλ. άρθρο 4 παρ. 1 του νομοσχεδίου), συνεταιρισμών, δηλαδή, στους οποίους ως μέλη μπορούν να εγγράφονται, συμφώνως προς το καταστατικό τους, τόσο άνδρες όσο και γυναίκες.

Η προτεινόμενη ρύθμιση εισάγει θετικό μέτρο (affirmative action) έμμεσου αποτελέσματος υπέρ των γυναικών, θεσμικό, δηλαδή, μέσο για την ενεργητική ενίσχυση των γυναικών, που αποσκοπεί, διά της παροχής κινήτρων ή διευκολύνσεων, στη διασφάλιση ισότητας ευκαιριών.

Συμφώνως προς το άρθρο 116 παρ. 2 του Συντάγματος, «[δ]εν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών».

Με την εν λόγω διάταξη το Σύνταγμα απαιτεί την παρέμβαση τόσο του νομοθέτη, προκειμένου να αρθούν υφιστάμενες ανισότητες (βλ. ΣτΕ επταμ. 2831/2003, βλ., επίσης, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου πριν από την Αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, ιδίως τις ΣτΕ Ολομ. 1917-1929 και 1933/1998, συμφώνως προς τις οποίες, «σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι σε βάρος μιας κατηγορίας προσώπων έχουν αναμφισβήτητα δημιουργηθεί στην πράξη λόγω κοινωνικών προκαταλήψεων τέτοιες διακρίσεις ώστε η απарέγκλιτη εφαρμογή της αρχής της ισότητας να καταλήγει σε μια κατ' επίφαση μόνο ισότητα ενώ ουσιαστικά παγιώνει και διαιωνίζει μίαν υφιστάμενη άνιση κατάσταση, είναι εντός του πνεύματος της συνταγματικής αρχής της ισότητας η λήψη από μέρους του νομοθέτη, κοινού ή κανονιστικού, των αντίστοιχων θετικών υπέρ της κατηγορίας αυτής μέτρων, όπου είναι πρόσφορα και αναγκαία, για ορισμένο χρονικό διάστημα, ώστε να μειωθούν οι υπάρχουσες ανισότητες μέχρις ότου εγκαθιδρυθεί μια πραγματική ισότητα. Δεν αντιβαίνει, συνεπώς, καταρχήν στο Σύνταγμα, αν συντρέχουν οι προϋ-

ποθέσεις αυτές, η λήψη θετικών υπέρ των γυναικών μέτρων στο βαθμό που τα μέτρα αυτά αποβλέπουν στην επίτευξη της αποκατάστασης μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών»), όσο και του δικαστή, ώστε τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται να μην διαβαίνουν το κατώφλι της αντισυνταγματικότητας.

Συμφώνως προς τη νομολογία και τη θεωρία (βλ. Γ. Γεραπετρίτη, *Ισότητα και θετικά μέτρα*, 2007, σελ. 199, 265 επ.), προκειμένου να είναι συνταγματικώς ανεκτό ένα θετικό μέτρο, πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις: α. Η συνδρομή, σε κάθε περίπτωση, της αντικειμενικής διάστασης της ανισότητας (βλ. ΣτΕ επταμ. 2831/2003, ΣτΕ Ολομ. 1917-1929 και 1933/1998) β. Η διαπίστωση του θεμιτού χαρακτήρα του σκοπού τον οποίο επιδιώκει η θέσπιση του μέτρου (βλ. ΣτΕ 166/2009) γ. Η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, ιδίως κατ' αναφορά προς την καταλληλότητα του μέτρου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ. ΣτΕ επταμ. 2831/2003), και την εν στενή εννοία αναλογικότητα, την ευθεία, δηλαδή, στάθμιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων (βλ. ΣτΕ επταμ. 192/2004, ΣτΕ επταμ. 2831-2833/2003, ΣτΕ επταμ. 3185-3189/2003).

Συνεπώς, ο νομοθέτης δεν απολαύει απεριόριστης διακριτικής ευχέρειας στην εισαγωγή θετικών μέτρων, αλλά δεσμεύεται από τα όρια που θέτει, ειδικώς, η αρχή της ισότητας και, γενικώς, οι λοιποί συνταγματικοί κανόνες (βλ. Γ. Γεραπετρίτη, *όπ. π.*, σελ. 397. Επισημαίνεται, συναφώς, ότι στο πλαίσιο της ιταλικής έννομης τάξης, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ιταλίας (la Corte costituzionale) έχει κρίνει ως σύμφωνη προς το ιταλικό σύνταγμα (πριν από την αναθεώρησή του το 2003, κατά την οποία εισήχθη διάταξη για την εισαγωγή θετικών μέτρων υπέρ των γυναικών στο πεδίο της πολιτικής εκπροσώπησης) διάταξη νόμου η οποία προβλέπει οικονομικά κίνητρα υπέρ των επιχειρήσεων που αποτελούνται κατά κύριο λόγο από γυναίκες, έθεσε δε ως όριο στη δυνατότητα του νομοθέτη να θεσπίζει θετικά μέτρα, αφ' ενός, τη διαπίστωση ιστορικής θεμελιωμένης ύπαρξης διακρίσεων εις βάρος των ωφελούμενων κατηγοριών, αφ' ετέρου, τη γενική εφαρμογή του θετικού μέτρου στο σύνολο της επικράτειας (βλ. ΣυντΔικίταλ 109/1993). Για εκτεταμένη συγκριτική έρευνα επί του ζητήματος στα κράτη της Ευρώπης και στις ΗΠΑ, βλ., ενδεικτικώς, Χ. Δεληγιάννη-Δημητράκου, *Θετικά μέτρα και αρχή της ισότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου*, ΤοΣ 2014, σελ. 15-65, και, με έμφαση στη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, βλ. G. Doukas, *Verfassungsrechtliche Parameter positiver Diskriminierung*, 2014. Για την αντιμετώπιση των θετικών μέτρων στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Positive action measures to ensure full equality in practice between*

men and women, including on company boards, προσβάσιμο και στον ιστότοπο http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_balance_decision_making/report_gender-balance_2012_en.pdf).

3. Επί του άρθρου 4 παρ. 1

Με τις προτεινόμενες διατάξεις καθορίζεται, μεταξύ άλλων, ο ελάχιστος αριθμός ιδρυτικών μελών που απαιτείται για τη σύσταση αγροτικού συνεταιρισμού. Ειδικότερα, ορίζεται ότι, κατ' αρχήν «απαιτούνται τριάντα (30) τουλάχιστον πρόσωπα», για τη δε σύσταση «δεύτερου ΑΣ με τις ίδιες δραστηριότητες εντός της ίδιας δημοτικής ή τοπικής κοινότητας απαιτείται διπλάσιος αριθμός ιδρυτικών μελών».

α. Επισημαίνεται ότι η πλειοψηφία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (λ.χ., Ολλανδία, Δανία, Βέλγιο) απαιτούν, ως προϋπόθεση για τη σύσταση αγροτικού συνεταιρισμού, μικρότερο αριθμό ιδρυτικών μελών, κατ' ελάχιστον ένα (1) έως τρία (3) μέλη. Επίσης, στην Πορτογαλία απαιτούνται τουλάχιστον πέντε (5), στην Εσθονία οκτώ (8) και στην Ιταλία εννέα (9) μέλη (βλ. την από 5.2.2015 έκθεση της Γενικής Επιτροπής για τη συνεργασία στον αγροτικό τομέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Corega "Development of Agricultural Cooperatives in the EU 2014", Pub(14)9112:2, προσβάσιμη και στον ιστότοπο http://zadruga.coop/upload_data/site_files/development-of-agricultural-cooperatives-in-the-eu_2014.pdf). Αντιστοίχως, με τις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) 1435/2003 της 22.7.2003 περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρίας (SCE) (ΕΕ L 207 της 18.8.2003, σελ. 1), ο ελάχιστος αριθμός μελών για τη σύσταση ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρείας (μορφής συνεταιρισμού μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων από δύο ή περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ) ανέρχεται στα πέντε (5).

β. Επί του ζητήματος, ιδίως, της δυσχέρασης ίδρυσης δεύτερου αγροτικού συνεταιρισμού με τις ίδιες δραστηριότητες εντός της ίδιας δημοτικής ή τοπικής κοινότητας, διά της απαίτησης διπλάσιου – έναντι του συνεταιρισμού που ιδρύθηκε πρώτος – αριθμού ιδρυτικών μελών, επισημαίνονται τα εξής:

Συμφώνως προς το άρθρο 12 παρ. 4 του Συντάγματος, «[ο]ι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους.

Όπως γίνεται δεκτό στη θεωρία (βλ. Στ. Κιντή, Δίκαιο ..., όπ. π., σελ. 66, και τον ίδιο, Η εποπτεία ..., όπ. π., σελ. 45 επ.), η έννοια της κρατικής εποπτείας δεν είναι ασυμβίβαστη προς την έννοια της αυτοδιοίκησης, πρέπει ό-

μως να μην ασκείται κατά τρόπο που μπορεί να οδηγήσει σε διοικητικές παρεμβάσεις στον τρόπο λειτουργίας και στη δράση του συνεταιρισμού, δεδομένου, μάλιστα, ότι, διά της ως άνω συνταγματικής διάταξης, αναγνωρίζεται στους συνεταιρισμούς το δικαίωμα αυτοκαθορισμού (βλ. και Ν. Αλιβιζάτο, όπ. π., σελ. 298).

Στο πλαίσιο αυτό, έχει κριθεί ότι οι ως άνω συνταγματικές διατάξεις «προβλέπουν τη θέσπιση ενός γενικού νομοθετικού πλαισίου (...) προς το οποίο πρέπει να προσαρμόζονται οι ειδικότερες διατάξεις των Καταστατικών των εκουσιών συνεταιρισμών, πρέπει όμως τιθέμενοι περιορισμοί να μη θίγουν υπερμέτρως την αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμών και τη συνταγματική αρχή της συμβατικής ελευθερίας που τους διέπει (άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντ.)» (ΣΤΕ 2029/1992, ΝοΒ 1993, σελ. 782).

Εν προκειμένω, διά της θέσπισης όρου για τη σύσταση δεύτερου – κατά χρονολογική σειρά ίδρυσης – αγροτικού συνεταιρισμού, δυσμενέστερου έναντι εκείνου που απαιτείται για τη σύσταση του χρονικώς προηγηθέντος αγροτικού συνεταιρισμού με τις ίδιες δραστηριότητες εντός της ίδιας δημοτικής ή τοπικής κοινότητας, εισάγεται περιορισμός στην αρχή της ελευθερίας της σύστασης συνεταιρισμών, την αρχή της συμβατικής ελευθερίας που τους διέπει καθώς και την 1η συνεταιριστική αρχή για την εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή σε συνεταιρισμό.

Η διά της Αιτιολογικής Έκθεσης που συνοδεύει το υπό ψήφιση νομοσχέδιο (σελ. 5) επεξήγηση του εν λόγω περιορισμού έγκειται στο ότι «[η] ίδρυση ενός συνεταιρισμού πρέπει να γίνεται με πολύ[πολλή] περίσκεψη, δεν πρέπει να γίνονται συνεταιρισμοί στην ίδια περιφέρεια με τον ίδιο σκοπό γιατί αυτό είναι κακό για την ιδέα του συνεταιρισμού, είναι καταστρεπτικό. Οι συνεταιρισμοί αυτοί με την ίδια περιφέρεια θα ξεφτίσουν, θα παραλύσουν και τελικά θα διαλυθούν αφού οι μικροφιλοδοξίες δεν αρκούν να τους κρατήσουν στη ζωή».

Υπό το φως των ανωτέρω, δημιουργείται προβληματισμός σχετικώς με την τήρηση, εν προκειμένω, της συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας, συμφώνως προς την οποία επιτρεπώς επιβάλλονται από τον κοινό νομοθέτη περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και συνάπτονται προς τον υπό του νόμου επιδιωκόμενο σκοπό. Ερωτάται, ειδικότερα, αν ο προτεινόμενος, κατά τα ως άνω, περιορισμός είναι, από το είδος του ή τη φύση του, κατάλληλος και αναγκαίος για την επίτευξη του κατά την Αιτιολογική Έκθεση επιδιωκόμενου σκοπού, καθώς και αν οι ενδεχόμενες δυσμενείς συνέπειες εκ της εφαρμογής του τελούν σε αναλογία προς τον επιδιωκόμενο κατά την Αιτιολογική Έκθεση σκοπό ή τον υπερακοντίζουν.

Επισημαίνεται, εξ άλλου, ότι επί συναφούς, αλλά σαφώς διακεκριμένου των ανωτέρω ζητήματος, έχει κριθεί αντίθετη προς τα άρθρα 12, 13 και 25 του Συντάγματος νομοθετική διάταξη που απαγορεύει την ίδρυση δεύτερης αγροτικής συνδικαλιστικής οργάνωσης στον ίδιο δήμο (βλ. ΜΠρΘεσσαλ 4769/2014, Δνη 2015, σελ. 1153).

4. Επί του άρθρου 8 παρ. 6.

Στο πρώτο εδάφιο της προτεινόμενης διάταξης ορίζεται ότι η εθελοντική εργασία που παρέχει το μέλος του Αγροτικού Συνεταιρισμού προς αυτόν, ανάλογα με τις ανάγκες του, δεν θεωρείται ότι παρέχεται στο πλαίσιο σχέσης εξαρτημένης εργασίας. Εν συνεχεία, μολονότι γίνεται λόγος για εθελοντική εργασία, προβλέπεται στο δεύτερο εδάφιο της προτεινόμενης διάταξης η έκδοση παραστατικού για την καταβολή αμοιβής στα μέλη επί παροχής εθελοντικής εργασίας.

Δεδομένου ότι, εν προκειμένω, δημιουργείται αντίφαση κατά τα ως άνω, το εν λόγω σημείο χρήζει διευκρίνισης.

5. Επί του άρθρου 15

Συμφώνως προς τις διατάξεις του άρθρου 15 του νομοσχεδίου: «1. Αποφάσεις της γενικής συνέλευσης που είναι αντίθετες στο νόμο ή στο καταστατικό είναι άκυρες. 2. Η ακυρότητα των αποφάσεων της παραγράφου 1 κηρύσσεται με απόφαση του Ειρηνοδικείου (...), η οποία εκδικάζεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας (...). 3. Η απόφαση του Ειρηνοδικείου που εκδίδεται (...) υπόκειται σε έφεση (...). Αν η απόφαση δεν επιδοθεί, η έφεση ασκείται εντός προθεσμίας τριών (3) μηνών από τη δημοσίευση της απόφασης».

α. Επισημαίνεται ότι η κήρυξη της ακυρότητας των ως άνω αποφάσεων ζητείται με ένδικο βοήθημα, το οποίο «αποτελεί ειδική μορφή της ακυρωτικής αγωγής του άρθρου 101 ΑΚ, [και] δεν συνιστά γνήσια (υπό στενή έννοια) υπόθεση της εκουσίας δικαιοδοσίας, όπου απουσιάζει το στοιχείο της αντιδικίας (...), αλλά μη γνήσια (υπό ευρεία έννοια) υπόθεση της εκουσίας δικαιοδοσίας. Στις τελευταίες περιλαμβάνονται διαφορές διαπλαστικού συνήθως χαρακτήρα, στις οποίες υπάρχει κανονικά το στοιχείο της αντιδικίας (...) και τις οποίες ο νομοθέτης για λόγους σκοπιμότητας και ταχύτητας παραπέμπει προς εκδίκαση στην εκούσια δικαιοδοσία αντί της πλέον δύσκαμπτης διαδικασίας της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, στην οποία κανονικά ανήκουν (ΕρμΚΠολΔ Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα, 2ος τόμος, σελ. 1460)» (ΕφΛαρ 287/2010, ΕπισκΕμπΔ 2010, σελ. 845).

Το αίτημα περί ακυρώσεως απόφασης γενικής συνέλευσης έχει διαπλαστικό, και όχι αναγνωριστικό χαρακτήρα (βλ. ΑΠ 1339/2014, Χριδ 2015, σελ. 100), η δε εκδοθησόμενη δικαστική απόφαση, λόγω της διαπλαστικής της φύσης, ισχύει έναντι πάντων (βλ. Α. Κρητικό, Όρια νόμιμης λειτουργίας συλλογικών οργάνων σωματείων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και συνεταιρισμών, 1994, σελ. 163, Σ. Βλαστό, Αστικά Σωματεία, Συνδικαλιστικές και Εργοδοτικές Οργανώσεις, 1996, σελ. 315), πλην των περιπτώσεων κατά τις οποίες συντρέχουν «εμφαν[ή], σημαντικ[ά] ελαττώματ[α]» της απόφασης της γενικής συνέλευσης «που την καθιστούν ανυπόστατη», οπότε το αίτημα περί ακυρώσεως της και η εκδοθησόμενη δικαστική απόφαση είναι αναγνωριστικές (βλ. ΜΠρΑθ 4568/2008. Ειδικότερα, για τα ζητήματα που προκύπτουν από ανυπόστατη απόφαση γενικής συνέλευσης, βλ. Μ.-Θ. Μαρίνο, Ανυπόστατες αποφάσεις ΓΣ – Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 35γ του Ν. 2190/1920 και στην έννοια της συλλογικής δικαιοπραξίας «απόφαση νομικού προσώπου», ΧριΔ 2013, σελ. 241 επ.).

β. Αναφορικός με το ζήτημα της έκτασης του ελέγχου του δικαστηρίου επί ακυρωτικής αγωγής, επισημαίνεται ότι «το δικαστήριο έχει εξουσία μόνο να ελέγξει το κύρος της προσβαλλόμενης απόφασης σχετικά με τη συμμόρφωσή της ή μη στο νόμο ή στο καταστατικό. Αν η απόφαση δεχθεί την ακυρωτική αγωγή έχει ως μόνο περιεχόμενο την ακύρωση της απόφασης της γενικής συνέλευσης που προσβλήθηκε» (ΕφΛαμ 54/2011).

Ιδίως, όμως, στις περιπτώσεις μη αποδοχής αιτήματος εγγραφής προσώπου ως μέλους συνεταιρισμού γίνεται δεκτό ότι η σχετική απόφαση της γενικής συνέλευσης ελέγχεται «είτε μόνο για κατάχρηση δικαιώματος είτε πλήρως, όταν ο συνεταιρισμός είναι ο μόνος συνεταιρισμός σε ορισμένη περιοχή και αρνείται να δεχθεί σύνεταίρο που συγκεντρώνει τις νόμιμες προϋποθέσεις εγγραφής του ως μέλους, ή όταν από άλλη διάταξη υπάρχει αξίωση εισδοχής στον συνεταιρισμό» (βλ. Α. Γεωργακόπουλο, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τόμ. 1, τεύχ. 2, 1996, σελ. 553, βλ., επίσης, επί αιτήματος ακύρωσης απόφασης διαγραφής μέλους, ΑΠ 1675/2013, Χριδ 2014, σελ.496).

γ. Η διατύπωση των παρ. 1 και 2 του άρθρου 15 («Αποφάσεις της γενικής συνέλευσης που είναι αντίθετες στο νόμο ή στο καταστατικό είναι άκυρες. Η ακυρότητα (...) κηρύσσεται με απόφαση του Ειρηνοδικείου (...)») απαντά και στο άρθρο 101 ΑΚ («Απόφαση της συνέλευσης είναι άκυρη, αν αντιβαίνει στο νόμο ή στο καταστατικό. Την ακυρότητα κηρύσσει το δικαστήριο (...)»).

Παρά τη διατύπωση των ως άνω διατάξεων, οι αποφάσεις των εν λόγω οργάνων που είναι αντίθετες στον νόμο ή το καταστατικό είναι κατ' αρχήν, κατά νομική ακριβολογία, ακυρώσιμες (βλ. Μ. Φεφέ, Δίκαιο και οργάνωση των

αγροτικών συνεταιρισμών, 2012, σελ. 112 επ., Κρητικό σε Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, ΕρμΑΚ, άρ. 101 αρ. 6), δεδομένου ότι «παράγουν όλα τα συνδεόμενα με αυτές αποτελέσματα, το δε διοικητικό συμβούλιο του σωματείου έχει την υποχρέωση για την εκτέλεσή τους (ΕφΑθ 9889/1979 ΝοΒ 28.1513, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, κάτω από το άρθρο 102 σ. 164)» (ΕιρΧαν 8/2015). Η ακυρότητά τους απαιτείται «ένεκα γενικότερων λόγων δημόσιας τάξεως και ασφαλείας των συναλλαγών (...) απαραίτητως να κηρυχθεί από το Δικαστήριο ύστερα από αγωγή (...), καθόσον με αυτήν επιδιώκεται η ανατροπή της με την ελαττωματική απόφαση δημιουργηθείσας κατάστασης και [η] θεμελίωση νέας, με απόφαση δικαστική, με την οποία εξαφανίζεται (ακυρώνεται) αναδρομικά η απόφαση της ΓΣ» (ΜονΠρΠειρ 368/2014, Δνη 2014, σελ. 607). Συνεπώς, μέχρι την έκδοση της κατά τα ως άνω δικαστικής απόφασης, η απόφαση της γενικής συνέλευσης «παράγει τα έννομα αποτελέσματά της και αποκλείεται η κατ' ένσταση ή παρεμπόδιση έρευνα από το Δικαστήριο της ακυρότητάς της (βλ. ΑΠ 408/2004 ΝοΒ 2005,671, ΑΠ 663/1992 ΕλλΔνη 1994,92, ΕφΑθ 3691/2005 ΕπισκεΔ 2005,1082, ΕφΑθ 9680/1995 αδημ., ΕφΛαρ 148/2006 ΤΝΠ ΔΣΑ, Βαθρακοκόλλη, ΕρνομΑΚ 101, αρ. 15 σελ. 484, Δ. Σεραφείμ, Συνδικαλιστικό και Σωματειακό Δίκαιο, έκδ. 8η, σελ. 95)» (ΜονΠρωτΛειβ 528/2011, βλ. Εφ Θεσσαλ 539/2005).

Όπως έχει επισημανθεί, πάντως, και διά της από 14.2.2000 Έκθεσης της Επιστημονικής Υπηρεσίας επί του νομοσχεδίου «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις» (ήδη ν. 2810/2000), «έχει νομολογηθεί ότι, ενώ, πράγματι, η αντίθεση αποφάσεων της γενικής συνελεύσεως προς το καταστατικό συνεπάγεται ακυρώσιμη απόφαση, η αντίθεση προς διάταξη του νόμου είναι δυνατόν να παράγει απόλυτη ακυρότητα κατ' άρθρ. 180 ΑΚ». Υπενθυμίζεται ότι η διάταξη του άρθρου 180 ΑΚ («Η άκυρη δικαιοπραξία θεωρείται σα να μην έγινε») έχει, κατά γενική άποψη, την έννοια ότι η δικαιοπραξία, εν προκειμένω η άκυρη απόφαση της γενικής συνέλευσης, δεν παράγει τα υπ' αυτής σκοπούμενα αποτελέσματα ούτε έναντι των συμμετεχόντων ούτε έναντι τρίτων (βλ. Απ. Γεωργιάδη, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2012, σελ. 492, Π. Φίλιο, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2011, σελ. 420).

Παρενθετικώς, επισημαίνεται ότι, στο πλαίσιο του δικαίου των ανώνυμων εταιρειών, ακυρώσιμες είναι οι αποφάσεις της γενικής συνέλευσης ένεκα διαδικαστικών ελαττωμάτων (λ.χ., εκείνες που ελήφθησαν κατά τρόπο μη σύμφωνο προς τον νόμο ή το καταστατικό της εταιρείας ή από μη νομίμως συγκροτηθείσα ή μη νομίμως συγκληθείσα γενική συνέλευση, βλ. άρθρο 35α του κ.ν. 2190/1920), οπότε, μετά την τελεσιδικία, αυτές θεωρούνται εξ υπαρχής άκυρες, χωρίς, όμως, να θίγονται τα δικαιώματα των καλόπιστων

τρίτων που αποκτήθηκαν στο διάστημα μέχρι την τελεσίδικη ακύρωσή τους, και άκυρες είναι οι αποφάσεις της γενικής συνέλευσης ένεκα παραβάσεων ουσίας (λ.χ., λόγω αντίθεσης του περιεχομένου της απόφασης στον νόμο ή στο καταστατικό (βλ. άρθρο 35β του κ.ν. 2190/1920), οπότε η ακυρότητά τους επέρχεται αυτοδικαίως, χωρίς να χρειάζεται, δηλαδή, να εκδοθεί δικαστική απόφαση, τίθεται, όμως, για την προσβολή τους αποσβεστική προθεσμία ενός έτους, μετά την παρέλευση της οποίας οι άκυρες αποφάσεις θεραπεύονται αναδρομικώς από τον χρόνο λήψης τους (βλ. Ν. Ρόκα, Εμπορικές εταιρείες, 2012, σελ. 273 επ., Ε. Περάκη, Η ίση ακυροτήτων των αποφάσεων της γενικής συνέλευσης κατά το άρθρο 35α § 2 Ν. 2190/1920, ΔΕΕ 2005, σελ. 385 επ.)

Συνοψίζοντας, επισημαίνεται ότι, στο πεδίο των αγροτικών συνεταιρισμών, δεδομένου ότι ο νόμος δεν διακρίνει, δεν εξετάζεται ούτε η σπουδαιότητα της προσβαλλόμενης διάταξης του καταστατικού ούτε η διαδικαστική ή ουσιαστική φύση της προσβαλλόμενης διάταξης νόμου (βλ. Α. Γεωργιάδη/Μ. Σταθόπουλο, ΕρμΑΚ, άρ. 101 ΑΚ, σελ. 162). Η αντίθεση απόφασης γενικής συνέλευσης προς το καταστατικό συνεπάγεται ακυρώσιμη απόφαση, όπως και η αντίθεσή της προς τον νόμο, εκτός εάν πρόκειται για διάταξη δημοσίας τάξεως (αναγκαστικού δικαίου), οπότε η απόφαση είναι απολύτως άκυρη κατ' άρθρο 180 ΑΚ (βλ. Α. Κρητικό, Όρια νόμιμης λειτουργίας συλλογικών οργάνων σωματείων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και συνεταιρισμών, 2009, σελ. 41 επ.), χωρίς, πάντως, να καθίσταται, ως προς αυτή, ανενεργός η εκ του νόμου απαίτηση για κήρυξη της ακυρότητάς της διά δικαστικής απόφασης (για τις λοιπές, όμως, συνέπειες της απόλυτης ακυρότητας τέτοιας απόφασης, όπως, λ.χ., τη δυνατότητα παρεμπιπτόντως ή κατ' ένσταση ή αυτεπαγγέλτως έρευνας από το Δικαστήριο της ακυρότητας στο πλαίσιο άλλης ανοιγείσας δίκης, βλ. Α. Κρητικό, όπ. π., σελ. 219, Α. Γεωργιάδη/Μ. Σταθόπουλο, ΕρμΑΚ, άρ. 101 ΑΚ, σελ. 162).

δ. Συμφώνως προς την παρ. 2 εδ. β' του άρθρου 15, «[η] αίτηση [περί ακύρωσης απόφασης της Γενικής Συνέλευσης] ασκείται μέσα σε προθεσμία τριάντα (30) ημερών από τη λήψη της απόφασης από τη γενική συνέλευση και κοινοποιείται στον ΑΣ».

Η εν λόγω διατύπωση περί κοινοποίησης του ασκηθέντος ενδίκου βοηθήματος της αιτήσεως στον Αγροτικό Συνεταιρισμό είναι πανομοιότυπη με την αντίστοιχη του ν. 2810/2000. Κατά την εφαρμογή της, όμως, έχει προβληματίσει τη νομολογία σποραδικώς. Συγκεκριμένως, έχει κριθεί ότι «[η] κοινοποίηση της ακυρωτικής αγωγής, την οποία άλλωστε επιβάλλει η αρχή της ακροάσεως (άρθρα 6 παρ. 1 ΕυρΣΔΑ, 20 Συντ. και 110 ΚΠολΔ), συνιστά και αυτή όρο του παραδεκτού της αγωγής, υπό την έννοια ότι, αν δεν κοινοποι-

ηθεί, η αγωγή πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη, όπως ακριβώς γίνεται δεκτό για τις πτωχευτικές διαφορές του άρθρου 44 ΕισΝΑΚ (Κ. Μπέης, σχόλια στην ΠΠΑΘ 200/2005 Δίκη 2005 σελ. 489). Λόγω της γραμματικής διατυπώσεως του άρθρου 13 παρ. 1 του ν. 2810/2000, στο οποίο δεν αναφέρεται ρητά η προθεσμία (και η αφετηρία αυτής), μέσα στην οποία πρέπει να γίνει η ανωτέρω κοινοποίηση, ανακύπτει το ζήτημα αν ο νομοθέτης, για το παραδεκτό της αγωγής, αρκείται σε μία απρόθεσμη κοινοποίηση ή απαιτεί την τήρηση κάποιας προθεσμίας και ποίας ακριβώς. Επειδή είναι σαφ[έ]ς ότι ο ανωτέρω όρος του παραδεκτού (κοινοποίηση στο συνεταιρισμό) αποσκοπεί στην εμπρόθεσμη ενημέρωση του συνεταιρισμού για τη ζητούμενη ακύρωση που έτσι παρίσταται ως ενδεχόμενη, για την αποτροπή παθολογικών και αναπότρεπτων εξελίξεων από την εφαρμογή της ακυρωτέας απόφασης, ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η κοινοποίηση αυτή τελεί υπό προθεσμία (ενέργειας), η οποία δεν μπορεί να είναι διαφορετική από την προθεσμία των 20 ημερών που τάσσεται για την άσκηση της αγωγής και που η επανάληψη της ήταν περιττή λόγω της συμπλεκτικής συνδέσεως των δύο όρων του παραδεκτού της αγωγής (άσκηση και κοινοποίηση). Αφετηρία δε και σ' αυτή την περίπτωση είναι η λήψη της ακυρωτέας απόφασης» (ΕφΛαρ 287/2010, ΕπισκΕμπΔ 2010, σελ. 845).

Υπό το φως των ανωτέρω, θα ήταν, ενδεχομένως, σκόπιμο να καθορισθεί ρητώς χρονικό πλαίσιο για την εκπλήρωση της υποχρέωσης κοινοποίησης του δικογράφου στον αγροτικό συνεταιρισμό.

ε. Πρέπει, τέλος, να γίνει ιδιαίτερη μνεία του τελευταίου εδαφίου της παρ. 3 του άρθρου 15 του υπό ψήφιση νομοσχεδίου, συμφώνως προς το οποίο «[α]ν η απόφαση [του Ειρηνοδικείου επί της ακυρότητας των αποφάσεων της γενικής συνέλευσης] δεν επιδοθεί, η έφεση ασκείται εντός προθεσμίας τριών (3) μηνών από τη δημοσίευση της απόφασης».

Επισημαίνεται ότι η προθεσμία άσκησης έφεσης στην εν γένει εκούσια δικαιοδοσία ρυθμίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 518 ΚΠολΔ (κατά παραπομπή από το άρθρο 741 σε συνδυασμό προς το άρθρο 739 ΚΠολΔ).

Συνεπώς, μη οριζομένου άλλως στο υπό ψήφιση νομοσχέδιο, στην περίπτωση επίδοσης της πρωτόδικης απόφασης, «[α]ν ο εκκαλών διαμένει στην Ελλάδα, η προθεσμία της έφεσης είναι τριάντα ημέρες, αν διαμένει στο εξωτερικό ή η διαμονή του είναι άγνωστη, εξήντα ημέρες, και στις δύο περιπτώσεις η προθεσμία αρχίζει από την επίδοση της απόφασης που περατώνει τη δίκη» (άρθρο 518 παρ. 1 ΚΠολΔ).

Στην περίπτωση, όμως, που η πρωτόδικη απόφαση δεν επιδοθεί, η προτεινόμενη διάταξη εισάγει ειδική – εν σχέσει προς τις διατάξεις του ΚΠολΔ – ρύθμιση. Ενώ ο ΚΠολΔ ορίζει ότι, στην περίπτωση αυτή, η προθεσμία για την

άσκηση έφεσης είναι δύο (2) έτη από τη δημοσίευση της απόφασης (βλ. άρθρο 518 παρ. 2 ΚΠολΔ, καταχρηστική προθεσμία, βλ. ΑΠ 106/2006, κ.ά.), η προτεινόμενη διάταξη ορίζει ότι η προθεσμία της έφεσης είναι τρεις (3) μήνες από τη δημοσίευση της απόφασης.

Υπό το φως των ανωτέρω, τονίζεται κατ' αρχάς ότι, για λόγους ασφάλειας δικαίου, δεν είναι σκόπιμος ο κατακερματισμός, σε περισσότερα νομοθετήματα, δικονομικών διατάξεων, όπως, εν προκειμένω, των διατάξεων περί καταχρηστικής προθεσμίας άσκησης έφεσης. Εν προκειμένω, εξ άλλου, δεν φαίνεται να παρίσταται ειδικός λόγος για τη διαφορετική ρύθμιση της εν λόγω προθεσμίας (που καθίσταται πιο σύντομη) εν σχέσει προς τις διατάξεις που διέπουν τις αντίστοιχες περιπτώσεις στο δίκαιο των σωματείων, εμπορικών εταιρειών, κ.λπ., ούτε παρέχεται ειδική προς τούτο αιτιολόγηση εκ της Αιτιολογικής Έκθεσης που συνοδεύει το υπό ψήφιση νομοσχέδιο.

Παρατηρείται, επίσης, ότι η ως άνω προθεσμία του άρθρου 518 παρ. 2 ΚΠολΔ – η οποία από την εισαγωγή του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας μέχρι την έναρξη ισχύος του ν. 4335/2015 ήταν ακόμη μεγαλύτερη (τρία έτη) – έχει στόχο τη δημιουργία διαδικαστικής βεβαιότητας ως προς τους τρίτους και την προαγωγή της ασφάλειας στη συναλλακτική ζωή (βλ. Β. Βαθρακοκόλη, ΕρμΚΠολΔ, 1995, σελ. 242). Δεδομένου, πάντως, ότι, κατά την κοινή πείρα, η ημερομηνία δημοσίευσης απόφασης δεν ταυτίζεται αναγκαίως με την ημερομηνία κατά την οποία αυτή καθίσταται (ευχερώς) προσβάσιμη στους διαδίκους, θα έχρηζε, ενδεχομένως, διευκρίνισης το ζήτημα, αν η μείωση της ως άνω καταχρηστικής προθεσμίας, για τις περιπτώσεις του υπό κρίση νομοσχεδίου, από τα δύο (2) έτη στους τρεις (3) μήνες, συρρικνώνει επιτρεπτός το δικαίωμα σε δικαστική προστασία χάριν της χρονικώς άμεσης ασφάλειας των συναλλαγών.

6. Επί του άρθρου 17 παρ. 1 εδ. ζ'

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι «[τ]ο ποσοστό των γυναικών υποψηφίων να εκλεγούν μέλη του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου, αντιστοιχεί κατ' ελάχιστο στο ποσοστό των γυναικών μελών του ΑΣ».

Η εν λόγω ρύθμιση εισάγει θετικό μέτρο άμεσου αποτελέσματος υπέρ των γυναικών, δεδομένου ότι θεσπίζεται υποχρεωτική συμμετοχή ορισμένου ποσοστού υποψηφίων του ενός φύλου στα ψηφοδέλτια των εκλογών για την ανάδειξη μελών του διοικητικού και εποπτικού συμβουλίου αγροτικού συνεταιρισμού.

Εν προκειμένω, επαναλαμβάνονται οι επισημάνσεις υπό την παρατήρηση επί του άρθρου 2 του υπό ψήφιση νομοσχεδίου.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει της απόφασης ΣΤΕ επταμ. 2831/2003, η οποία έκρινε ότι «με την συνταγματική αυτή διάταξη [του άρθρου 116 παρ. 2], ερμηνευόμενη ενόψει α) της παραπάνω έλλειψης περιορισμών ως προς τους τομείς στους οποίους επιβάλλεται να λαμβάνονται θετικά μέτρα, β) του σκοπού της, που αποβλέπει, με την θέσπιση θετικών μέτρων, στην επίτευξη του μέγιστου δυνατού θετικού αποτελέσματος ως προς την ισότιμη πρόσβαση γυναικών και ανδρών στα δημόσια αξιώματα, όπως είναι τα αιρετά αξιώματα των ΟΤΑ, γ) των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, από πολλού χρόνου, η Ελλάδα να εξασφαλίσει και με την θέσπιση θετικών μέτρων, την άσκηση και απόλαυση από τις γυναίκες, σε ισότιμη βάση με τους άνδρες, όλων των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων (βλ. ανωτέρω τα άρθρα 1, 3, 4, 7 και 24 της «Σύμβασης των Ενωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών» που κυρώθηκε με τον ν. 1342/1983, καθώς και τα άρθρα 2 παρ. 1 και 2, 3, 25 και 26 του «Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα», που κυρώθηκε με το ν. 2462/1997) και δ) του από την κοινή πείρα γνωστού γεγονότος της κατ' εξοχήν υποεκπροσώπησης των γυναικών στον υπό ευρεία έννοια χώρο της πολιτικής δράσης, που συνδέεται με την άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων τους, ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να επιτρέψει τη θέσπιση θετικών μέτρων κάθε μορφής και σε όλους τους τομείς δράσης των δύο φύλων, δηλαδή τόσο στους τομείς των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όσο και στο τομέα των πολιτικών δικαιωμάτων, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι τα θεσιζόμενα θετικά μέτρα δεν συνεπάγονται υπέρμετρους περιορισμούς που θίγουν τον πυρήνα των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, στα οποία αφορούν», καθώς και στην απόφαση ΕφΑθ 2853/2012 (ΔΕΕ 2013, σελ. 690), η οποία έκρινε ότι «ο νομοθέτης, με σκοπό την αποκατάσταση μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, θέλησε να θεσπίσει ρητώς τη δυνατότητα λήψεως θετικών μέτρων υπέρ των γυναικών και, γενικότερα, να καταστήσει ακόμη ευνοϊκότερο, σε σχέση με το διασφαλιζόμενο από το αναθεωρηθέν Σύνταγμα, το νομικό καθεστώς προστασίας τους και προσβάσεως τους στη διοίκηση των αθλητικών ομοσπονδιών, ευρίσκεται σε πλήρη αρμονία και προς την ευρωπαϊκή πολιτική για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψεως των αποφάσεων και εντάσσεται στα μέτρα που περιλαμβάνονται στη Σύσταση 3/2003 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη για την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στην πολιτική και δημόσια διαδικασία λήψεως αποφάσεων, τα οποία δύνανται να εφαρμόζονται και για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα όργανα λήψεως αποφάσεων των αθλητικών ομοσπονδιών. Η καθιέρωση της ποσόστωσης των γυναικών στη διοίκηση των αθλητικών σωματείων για την

προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη νομική σκέψη. Συνεπώς, ο νομοθέτης εισάγοντας ποσόστωση υπέρ των γυναικών δεν θεσπίζει παρέκκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων, καθιερώνοντας τη συμμετοχή ορισμένου ποσοστού γυναικών στα διοικητικά συμβούλια των αθλητικών ομοσπονδιών, και η διάταξη αυτή δεν αντίκειται στα άρθρα 4 παρ. 2 και 116 παρ. 2 του Συντ., αφού λαμβάνει υπόψη και συνεκτιμά συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια» (βλ. και Ν. Καλτσόγια – Τουρναβίτη, Υποαντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία, Η συνταγματικότητα των θετικών μέτρων για την ενδυνάμωση του ρόλου των γυναικών στη δημόσια ζωή, 1997).

7. Επί του άρθρου 17 παρ. 8 στοιχ. γ)

α. Με τη διάταξη του άρθρου 17 παρ. 8 στοιχ. γ) ορίζεται ότι «[δ]εν μπορεί να εκλεγεί μέλος στο διοικητικό και εποπτικό συμβούλιο του ΑΣ: (...) γ) Πρόσωπο του οποίου η εκλογή προσκρούει σε όσα προβλέπονται στα τρία τελευταία εδάφια της παραγράφου 1 του άρθρου 16».

Θα ήταν νομοτεχνικώς ορθότερη η εξής διατύπωση: «Δεν μπορεί να εκλεγεί μέλος στο διοικητικό και το εποπτικό συμβούλιο του ΑΣ (...) γ) Πρόσωπο για το οποίο συντρέχει κώλυμα εκ των προβλεπομένων στα τρία τελευταία εδάφια της παραγράφου 1 του άρθρου 16».

β. Με τη διάταξη του άρθρου 17 παρ. 8 στοιχ. δ) ορίζεται ότι «[δ]εν μπορεί να εκλεγεί μέλος στο διοικητικό και εποπτικό συμβούλιο του ΑΣ: (...) δ) Όποιος εργάζεται στον ΑΣ με οποιαδήποτε σχέση εργασίας ή έργου».

Θα ήταν νομοτεχνικώς ορθότερη η εξής διατύπωση: «Δεν μπορεί να εκλεγεί μέλος στο διοικητικό και το εποπτικό συμβούλιο του ΑΣ (...) δ) Όποιος εργάζεται στον ΑΣ με οποιαδήποτε σχέση εργασίας ή σύμβαση έργου».

8. Επί του άρθρου 18 παρ. 1

α. Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι «1. Η εποπτεία και ο έλεγχος επί των ΑΣ ασκείται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων δια της Διεύθυνσης Οικονομικών Ελέγχων και Επιθεώρησης (...). Η εποπτεία αφορά (...) την επιθεώρηση και τον έλεγχο της δράσης τους (...)».

Εν προκειμένω, δημιουργείται προβληματισμός σχετικώς με τη συνταγματικότητα της άσκησης κρατικού ελέγχου εν γένει επί «της δράσης» των αγροτικών συνεταιρισμών.

Όπως αναπτύχθηκε ανωτέρω, η σύμφωνη με το Σύνταγμα κρατική εποπτεία επί των αγροτικών συνεταιρισμών περιορίζεται στην επίβλεψη της τήρησης της νομιμότητας και ασκείται κατά τρόπο που δεν άγει σε διοικητικές παρεμβάσεις στον τρόπο λειτουργίας και τη δράση του συνεταιρισμού. Έχει κριθεί, εξ άλλου, ότι οι εκ του νόμου παρεμβάσεις κατά τη λειτουργία των αγροτικών συνεταιρισμών οφείλουν να μη «θίγουν υπερμέτρως την αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμών και τη συνταγματική αρχή της συμβατικής ελευθερίας που τους διέπει (άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντ.)» (ΣτΕ επταμ. 2786/1993, ΣτΕ 2029-2030/1992, πρβλ. Μ. Φεφέ, Το Νέο Νομικό Καθεστώς των Αγροτικών Συνεταιρισμών: Κριτική ανάγνωση, ΔΕΕ 2013, σελ. 232 επ., ιδίως, σελ. 234), τυχόν δε ρυθμιστική παρέμβαση του νομοθέτη στη δράση των αγροτικών συνεταιρισμών πρέπει να γίνεται για σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, επαρκώς καθορισμένους και εξειδικευμένους, να είναι κατάλληλη και αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται και να μην προσβάλλει τον πυρήνα του κατοχυρωμένου δικαιώματος (βλ. Ν. Αλιβιζάτο, όπ. π., σελ. 301).

Υπό το φως των ανωτέρω, παρίσταται μη σύμφωνη προς το Σύνταγμα, ιδίως κατ' αναφορά προς τα άρθρα 5 παρ. 1 και 12 παρ. 4 του Συντάγματος, η προτεινόμενη ρύθμιση για την άσκηση εκ μέρους του κράτους, όχι απλώς εποπτείας, δηλαδή ελέγχου νομιμότητας, αλλά ελέγχου σκοπιμότητας επί της δράσης των αγροτικών συνεταιρισμών.

6. Δεδομένου ότι το άρθρο 18 διαθέτει μόνο μία παράγραφο, αυτή, για λόγους νομοτεχνικής αρτιότητας, δεν πρέπει να αριθμηθεί.

9. Επί του άρθρου 20 παρ. 4

Με τις διατάξεις της παρ. 4 του εν λόγω άρθρου παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση στον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, με απόφασή του, να καθορίζει «τα κριτήρια αξιολόγησης των τακτικών δηλώσεων της παραγράφου 3, επιπλέον απαιτούμενα έγγραφα και δικαιολογητικά που επισυνάπτονται στην τακτική δήλωση της παραγράφου 3, καθώς και [τ]η διαδικασία ηλεκτρονικής υποβολής τους, [τους] λόγο[υς] και [τ]η διαδικασία διαγραφής των ΑΣ από το μητρώο και (...) κάθε σχετικό θέμα». Εν συνεχεία, ορίζεται ότι «[μ]ε όμοια απόφαση καθορίζονται οι διοικητικές κυρώσεις που επιβάλλονται από την αρμόδια αρχή, στην περίπτωση μη σύννομης λειτουργίας των ΑΣ και ρυθμίζεται κάθε θέμα σχετικό με την άσκηση της κρατικής εποπτείας».

Πρόκειται για νομοθετική εξουσιοδότηση σε διοικητικό όργανο άλλο πλην του Προέδρου της Δημοκρατίας, η οποία, κατά το άρθρο 43 παρ. 2 εδ. β' του

Συντάγματος, πρέπει να αφορά ειδικότερα θέματα ή θέματα τοπικού ενδιαφέροντος ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό. Συμφώνως προς τη διάταξη αυτή, όπως ερμηνεύεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας, ως ειδικότερα θέματα νοούνται εκείνα τα οποία αποτελούν, κατά το περιεχόμενό τους και σε σχέση προς την ουσιαστική ρύθμιση που περιέχεται στον νόμο, μερικότερη περίπτωση ορισμένου θέματος που αποτελεί το αντικείμενο της εν λόγω νομοθετικής ρύθμισης. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει, στην εξουσιοδοτική ή σε άλλη σχετική κατ' αντικείμενο διάταξη, να διαγράφονται τα όρια της εξουσιοδότησης, έστω και σε γενικές γραμμές, ώστε να είναι θεμιτή η εξειδίκευσή τους από την κατ' εξουσιοδότηση εκδοθησόμενη κανονιστική πράξη της διοίκησης (βλ. ΣτΕ Ολομ. 3220/2010, ΕΔΔΔΔ 2011, σελ. 94).

Υπό το φως των ανωτέρω, προκειμένου η ως άνω νομοθετική εξουσιοδότηση να ανταποκρίνεται στα κριτήρια του άρθρου 43 παρ. 2 του Συντάγματος, πρέπει, διά των διατάξεων του υπό ψήφιση νομοσχεδίου, να διαγράφονται το πλαίσιο και, ιδίως, τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις υπό τα οποία αγροτικός συνεταιρισμός δύναται να διαγραφεί από το Μητρώο (δεδομένου ότι η διαγραφή από το Μητρώο συνεπάγεται σημαντικές έννομες συνέπειες για τη λειτουργία του συνεταιρισμού) καθώς και τα κριτήρια υπό τα οποία αξιολογούνται οι τακτικές δηλώσεις.

10. Επί του άρθρου 27 παρ. 17 και 18

Στο άρθρο 27 παρ. 17 ορίζεται ότι τα πρόσωπα τα οποία ορίζονται εκκαθαριστές του αγροτικού συνεταιρισμού δεν διώκονται ποινικώς για χρέη του συνεταιρισμού προς το δημόσιο και τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, ανεξαρτήτως του χρόνου βεβαίωσής τους. Επίσης, προβλέπεται ότι δεν μπορούν να διορισθούν εκκαθαριστές αγροτικού συνεταιρισμού, πρόσωπα τα οποία έχουν ασκήσει διοίκηση ή έχουν υπάρξει υπάλληλοί του, και ότι η διάταξη αυτή ισχύει και για τους εκκαθαριστές των αγροτικών συνεταιρισμών, των Ε.Α.Σ., των Κ.Ε.Σ.Ε., των Κ.Α.Σ.Ο. και των Σ.Ε. του ν. 2810/2000 που έχουν τεθεί σε εκκαθάριση με οποιονδήποτε τρόπο. Στην παρ. 18 του άρθρου 27 ορίζεται ότι οι διατάξεις του εν λόγω άρθρου εφαρμόζονται και στις εκκαθαρίσεις κατά την έναρξη ισχύος του υπό ψήφιση νομοσχεδίου.

Εν προκειμένω, παρατηρούνται τα εξής:

α) Η προτεινόμενη ρύθμιση του εδ. α' της παρ. 17 του άρθρου 27 είναι νομοτεχνικώς ορθό να εισαχθεί στις οικείες διατάξεις των ν. 1882/1990 (άρθρο 25) και Α.Ν. 86/1967, ώστε να εξασφαλισθεί η ενιαία εφαρμογή της.

β) Η διάταξη του εδ. α' της παρ. 17 του άρθρου 27, ως επεικέστερος ποινικός νόμος, έχει υποχρεωτικώς (βλ. άρθρο 2 ΠΚ και άρθρο 15 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, κυρωθέντος διά του ν. 2462/1997) αναδρομική ισχύ, καταλαμβάνοντας και εκκρεμείς υποθέσεις. Συνεπώς, η μνεία περί έναρξης ισχύος της καθίσταται περιττή.

γ) Συμφώνως προς την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 16), σκοπός της ρύθμισης είναι «να μπορούν οι εκκαθαριστές να επιτελούν το έργο της εκκαθάρισης απρόσκοπτα και αποτελεσματικά και να μην επιβαρύνονται για χρέη για την δημιουργία των οποίων ουδεμία ευθύνη έχουν».

Δεδομένης της υποχρεωτικής αναδρομικής ισχύος της εν λόγω διάταξης, αυτή θα καταλάβει και πρόσωπα που διορίστηκαν εκκαθαριστές, στην περίπτωση που είχαν ασκήσει διοίκηση του συνεταιρισμού. Αν, όμως, σκοπός της διάταξης είναι να καταλαμβάνει αποκλειστικώς πρόσωπα τα οποία δεν έχουν ασκήσει διοίκηση, θα ήταν ορθότερο, να αναδιατυπωθεί το πρώτο εδάφιο της παρ. 17 ως εξής: «πρόσωπα τα οποία ορίζονται ως εκκαθαριστές του Αγροτικού Συνεταιρισμού, χωρίς προηγουμένως να έχουν ασκήσει διοίκηση του Αγροτικού Συνεταιρισμού, δεν διώκονται ποινικά για χρέη του συνεταιρισμού προς το δημόσιο και τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, ανεξαρτήτως του χρόνου βεβαίωσής τους».

11. Επί του άρθρου 29

Με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις επαναλαμβάνονται ορισμένες φορολογικές απαλλαγές και κίνητρα που προέβλεπε για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς το άρθρο 15 του ν. 4015/2011. Όπως είχε επισημανθεί και διά της από 5.9.2011 Έκθεσης της Επιστημονικής Υπηρεσίας επί του νομοσχεδίου που κατέστη ο ν. 4015/2011 και, ειδικότερα, επί της εν λόγω διάταξης, εφόσον θεωρηθεί ότι οι ρυθμίσεις αυτές συνιστούν κρατικές ενισχύσεις, υπάρχει υποχρέωση γνωστοποίησής τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συμφώνως προς το άρθρο 108 παρ. 3 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον Κανονισμό (ΕΕ) 2015/1589.

Με την προτεινόμενη παράγραφο 5 ορίζεται ότι τα «πλεονάσματα της διαχειριστικής χρήσης των ΑΣ, που διανέμονται στα μέλη και στα μέλη-επενδυτές, εφόσον συναλλάσσονται με τον ΑΣ, σύμφωνα με το άρθρο 23, υπόκεινται μόνο σε φορολογία εισοδήματος των μελών ανεξάρτητα από την καταβολή τους ή την εξατομικευμένη διατήρησή τους ως κατάθεση στον ΑΣ».

Περαιτέρω, με την προτεινόμενη παράγραφο 7 προβλέπεται ότι απαλλάσσεται του φόρου εισοδήματος η υπεραξία που προκύπτει από την πώληση ακινήτων των ΑΣ, εφόσον το προϊόν της πώλησης διατεθεί για τη ρύθμιση των χρεών τους προς την τελούσα υπό ειδική εκκαθάριση Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος Α.Ε. ή την εξόφληση υποχρεώσεών τους προς πιστωτικά ιδρύματα και προς το ΙΚΑ – ΕΤΑΜ, καθώς επίσης και αν χρησιμοποιηθεί ως ίδια συμμετοχή σε επενδυτικά προγράμματα. Ορίζεται, επίσης, ότι το μέρος της υπεραξίας το οποίο δεν διατίθεται για τους ανωτέρω σκοπούς και διανέμεται η κεφαλαιοποιείται, υπάγεται σε φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων κατά τις διατάξεις του άρθρου 47 παρ. 1 του ν. 4172/2013.

Εν προκειμένω, δεν είναι σαφές αν, παρά την προτεινόμενη παράγραφο 4, συμφώνως προς την οποία τα διανεμόμενα πλεονάσματα των αγροτικών συνεταιρισμών δεν υπάγονται σε φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων, ειδικώς στις περιπτώσεις διανομής υπεραξίας από πώληση ακινήτου, θα οφείλεται τόσο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων από τον αγροτικό συνεταιρισμό, όσο και φόρος μερισμάτων από τα μέλη του.

12. Επί του άρθρου 32 παρ. 2

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι «[η] μετατροπή των αναγκαστικών συνεταιρισμών και των Ενώσεών τους σε ΑΣ του παρόντος νόμου πραγματοποιείται με απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων ύστερα από αίτημά τους προς την αρμόδια αρχή ή σε περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εθνικής νομοθεσίας».

Η ρύθμιση περί μετατροπής των αγροτικών συνεταιρισμών με υπουργική απόφαση «σε περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εθνικής νομοθεσίας» εγείρει προβληματισμό λόγω της γενικότητας και της ασάφειας της διατύπωσής της.

Επισημαίνεται, εξ άλλου, ότι, ευνοήτως, σε περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εθνικής νομοθεσίας, η ως άνω απόφαση του αρμόδιου Υπουργού θα λαμβάνεται κατόπιν έκδοσης σχετικής αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης αρμόδιου δικαστηρίου, άλλως θα θίγεται η αυτονομία και η ανεξαρτησία των συνεταιρισμών και η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι που κατοχυρώνονται τόσο από το άρθρο 12 του Συντάγματος όσο και από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Υπό το φως των ανωτέρω, θα ήταν σκόπιμο το εν λόγω ζήτημα να διευκρινισθεί και η προτεινόμενη διάταξη να συμπληρωθεί αναλόγως.

13. Επί του άρθρου 39

Συμφώνως προς την προτεινόμενη ρύθμιση, το Ταμείο αγροτικής συνεταιριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ν.π.ι.δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, «χρηματοδοτεί και εξειδικευμένα επιμορφωτικά προγράμματα για την κατάρτιση και ενημέρωση των αγροτισσών σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον, τα μέτρα προστασίας από τα φυτοφάρμακα, το μάρκετινγκ, τη διοίκηση των ΑΣ και την εμπορία αγροτικών προϊόντων».

Δεδομένου ότι, συμφώνως προς την παρ. 3 του ίδιου άρθρου, οι πόροι του ταμείου προέρχονται, ιδίως, από ποσοστό επί των πλεονασμάτων των αγροτικών συνεταιρισμών καθώς και από «κάθε άλλη ενίσχυση» από αυτούς, χρήζει διευκρίνισης το ζήτημα αν τα εν λόγω εξειδικευμένα επιμορφωτικά προγράμματα απευθύνονται όχι μόνον σε μέλη αγροτικών συνεταιρισμών (στους πόρους των οποίων στηρίζεται η λειτουργία του Ταμείου), αλλά και σε αγρότες μη μέλη τους.

Ερωτάται, περαιτέρω, ποια είναι η δικαιολογητική βάση για τον, κατά τη διατύπωση της προτεινόμενης διάταξης, αποκλεισμό από τα εν λόγω εξειδικευμένα επιμορφωτικά προγράμματα των ανδρών αγροτών.

Επισημαίνεται ότι η Αιτιολογική Έκθεση δεν κάνει αναφορά στα ως άνω ζητήματα.

14. Επί του άρθρου 42 παρ. 3

Συμφώνως προς την προτεινόμενη διάταξη, αντικαθίσταται η περ. α' του άρθρου 4 του προεδρικού διατάγματος 8/2012 σχετικώς με τους όρους οι οποίοι πρέπει να τηρούνται από τα υπό ίδρυση σφαγεία. Συγκεκριμένως, η αντικαθιστάμενη δια του παρόντος διάταξη ορίζει ότι «[το] γήπεδο στο οποίο πρόκειται να γίνει η εγκατάσταση, πρέπει να είναι εκτός σχεδίου πόλεως, έκτασης τουλάχιστον 5 στρεμμάτων, με συντελεστή κάλυψης 0,15 και να απέχει τουλάχιστον πεντακόσια (500) μέτρα από την τελευταία κατοικία. Απαγορεύεται η έκδοση αδειών οικοδομής εντός της περιοχής των πεντακοσίων (500) μέτρων από τη θέση του σφαγείου». Περαιτέρω, καταργείται η διάταξη της παρ. β) του ως άνω προεδρικού διατάγματος, συμφώνως προς

την οποία οι ανωτέρω όροι της περ. α) δεν αντικαθιστούν ενδεχόμενους άλλους δεσμευτικότερους όρους δόμησης, οι οποίοι προβλέπονται από τις κείμενες διατάξεις.

Εν προκειμένω, παρατηρείται ότι οι υπό αντικατάσταση διατάξεις ορίζουν συγκεκριμένως τους όρους δόμησης των υπό ίδρυση σφαγείων.

Δεδομένου ότι οι ως άνω όροι τίθενται για λόγους προστασίας του οικιστικού περιβάλλοντος, των κατοίκων από τις οχλήσεις που συνεπάγεται η λειτουργία των σφαγείων (βλ. Πρακτικό Επεξεργασίας υπ' αριθμ. 3/2012 του Συμβουλίου της Επικρατείας) και της δημόσιας υγείας, και δεδομένου ότι η προτεινόμενη διάταξη είναι γενική, θα ήταν σκόπιμο να περιληφθούν στην προτεινόμενη διάταξη συγκεκριμένοι όροι όσον αφορά τη θέση, την έκταση, τον συντελεστή και την τήρηση των αποστάσεων από κατοικίες των υπό ίδρυση σφαγείων, λαμβανομένων υπόψη του βαθμού της προκαλούμενης όχλησης, της δυναμικότητας των σφαγείων και της διάκρισης κατάταξης έργων και δραστηριοτήτων του άρθρου 1 του ν. 4014/2011 (Α' 209), όπως ισχύει, και των κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδοθέντων νομοθετημάτων, συμφώνως προς την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 20-21).

15. Επί του άρθρου 44 παρ. 6 α)

Συμφώνως προς την προτεινόμενη διάταξη, δια της οποίας αντικαθίσταται η παρ. 8 του άρθρου 9 του ν. 4039/2012, «[σ]την περίπτωση υιοθεσίας των αδέσποτων ζώων συντροφιάς από ενδιαφερόμενο νέο ιδιοκτήτη, φυσικό πρόσωπο ή φιλοζωικό σωματείο, που δεν είναι μόνιμος κάτοικος της Ελλάδας ή δεν έχει την έδρα του στην Ελλάδα, η υιοθεσία πραγματοποιείται με την παράδοσή τους στον ενδιαφερόμενο νέο ιδιοκτήτη ή σε νόμιμο εκπρόσωπό του ή πληρεξούσιό του (...)

Με την ως άνω διάταξη παρέχεται η δυνατότητα υιοθεσίας και, συνεπώς, ιδιοκτησίας αδέσποτων ζώων συντροφιάς και από νομικά πρόσωπα (φιλοζωικά σωματεία), εκτός από φυσικά πρόσωπα.

Σχετικώς επισημαίνεται ότι, συμφώνως προς τις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΕ) 576/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2013, «σχετικά με τις μη εμπορικού χαρακτήρα μετακινήσεις ζώων συντροφιάς και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 998/2003», ως ιδιοκτήτης ζώου συντροφιάς νοείται μόνο φυσικό, και όχι νομικό πρόσωπο (βλ. σχετικώς τον ορισμό του άρθρου 3 παρ. γ): «ως "ιδιοκτήτης" νοείται

το φυσικό πρόσωπο που αναφέρεται ως ιδιοκτήτης στο έγγραφο αναγνώρισης»).

Αθήνα, 19 Απριλίου 2016

Οι εισηγητές

Αθανασία Διονυσοπούλου (II.10.)
Λέκτορας της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών
Μαριάνθη Καλυβιώτου (II.1.-3., 5.-9., 13.)
Επιστημονικές Συνεργάτιδες
Δημήτρης Βασιλείου (I., II. 4., 12., 14., 15.)
Γεώργιος Φωτόπουλος (II.11.)
Ειδικοί Επιστημονικοί Συνεργάτες

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος
Νομοτεχνικής Επεξεργασίας
Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος
Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Α΄ Διεύθυνσης
Επιστημονικών Μελετών
Αντώνης Παντελής
Καθηγητής της Νομικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου
Κώστας Μαυριάς
Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών